

HEGELCİ VE MARKSİST DİYALEKTİK KAPSAMINDA ŞERİF MARDİN'İN "MERKEZ-ÇEVRE" KURAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Devrim TOPSES

Doç. Dr. , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, devrimtopses(at)comu. edu. tr,
ORCID: 0000-0003-2753-6369

Topses, Mehmet Devrim. "Hegelci ve Marksist Diyalektik Kapsamında Şerif Mardin'in Çevre-Merkez Kuramının Değerlendirilmesi". ulakbilge, 35 (2019 Nisan): s. 293-299. doi: 10. 7816/ulakbilge-08-35-01

Özet

Türkiye'nin 19. yüzyıldan sonraki modernleşme sürecini çözümleyen merkez-çevre kuramının iki temel ayırt edici özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi söz konusu tarihsel sürecin "çelişki" ve "çatışma" kavramları kullanılarak açıklanmasıdır. Bu tutum, merkez-çevre kuramını diyalektik bir yöntem anlayışı içinde görmemizi sağlamaktadır. Türk modernleşmesinin diyalektik bir yöntem anlayışından açıklanması özgün nitelikli bir girişimdir. Bununla birlikte Mardin'in diyalektiği Marksist değil, Hegelci bir diyalektiktir. Türkiye'de alt sınıflar ile yüksek bürokrasi arasındaki çelişkileri kültür ve gelenek boyutunda ele almaktadır. Türkiye'deki toplumsal değişme süreci merkez-çevre kuramı açısından değerlendirildiğinde çevrenin kültürel-geleneksel değerleri merkezin laik siyaseti üzerinde üstünlük kurmuş ve onu geriletmiştir. Mardin, kendi kuramında çevrenin zaferinden söz etmesine karşın bu durum çevrenin merkez üzerinde ekonomik ve sınıfsal bir iktidar kurması anlamına gelmemektedir. Geleneği bürokrasiye kabul ettirmiş olmalarına karşın yine alt sınıflar yine alt sınıf olarak kalmışlardır. Ortaya çıkan bu durum merkez-çevre kuramını Marksist diyalektikle karşılaştırılarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu araştırmanın amacı merkez-çevre kuramının Marksist bir eleştiriyile ele alınmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Türk modernleşmesi, Türk sosyologları, Tarihsel Materyalizm, Toplumsal Değişme, Kültür.

Makale Bilgisi
Geliş: 7 Şubat 2019

Düzeltilme: 2 Mart 2019

Kabul: 27 Mart 2019

Giriş

Şerif Mardin'in merkez-çevre kuramı, 20. yüzyıl içinde Türk modernleşmesine ilişkin yapılmış çözümler arasında iki açıdan önem taşımaktadır. Birinci olarak Mardin'in kullanmış olduğu Weberyan yöntem, gerçekte bu sosyolojik çözümlerinin genelinde kullanılan bir yöntem anlayışını temsil etmektedir. Gerçekten de Türk modernleşmesine ilişkin gerçekleştirilen sosyolojik çözümlerinin tamamına yakınında yapısal-işlevselci ya da Weberyan bir yöntem anlayışı görülmektedir. Bu tarihsel sürecin sınıfsal açıdan ve tarihsel-materyalist bir yöntem anlayışıyla incelendiği çalışmalar sosyolojiden daha çok siyaset bilimi araştırmacıları tarafından gerçekleştirilmiştir. Merkez-çevre kuramının sosyolojik açıdan taşıdığı önemin ikinci boyutu, tarihsel sürecin diyalektik bir bakış açısından incelenmiş olmasıdır. Fıki yüz yıllık tarihsel sürecin sınıfsal bir karşıtlık içinde incelenmesi Türkiye'de yeni ve özgün bir girişim gibi gözükmüş olabilir. Bununla birlikte Mardin'in kullanmış olduğu diyalektik yöntem materyalist bir çözümleme yöntemi değil, Weberci idealizmden kopmayan ve onunla tümüyle uyumlu bir yöntem anlayışındır. Merkez-çevre kuramı Türkiye'de toplumsal sınıflar arasındaki mücadeleyi ekonomik ve sınıfsal temelleriyle değil, bir kültür çatışması merkezinde çözümlenmiştir. Bu teoriye göre 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra çevrenin merkez üzerinde üstünlük kazanması kendi kültürünü ya da geleneği merkeze kabul ettirmesi biçiminde gerçekleşmiştir. Mardin, merkez-çevre teorisinde iki yüz yıllık tarihsel sürece diyalektik bir bakış açısıyla yaklaşmış olmasına karşın, bu diyalektik Hegelci diyalektiğe daha yakın, fakat Marksist diyalektiğin tam karşısındadır. Bu açıdan merkez-çevre kuramı devrimci değişimlere karşı çıkan, toplumsal olayları "düzen ve ilerleme" ilkesiyle çözümlen 19. yüzyıl klasik sosyolojisinin güçlü izlerini taşımaktadır. Teoriye göre geniş köylü sınıflarını, kasabaları ve şehirlerin alt sınıflarını temsil eden çevrenin, en üst şehirli sınıflardan oluşan bürokratik otoriteyi temsil eden merkeze duyduğu tepkinin belirleyici nedeni laikleşme ve geleneğin yadsınmasıdır. Türkiye'nin modernleşme sürecinde üst sınıflar gelenekten kopmuşlar, ulusal ve laik bir kültür yaratmak istemişler, alt sınıflar ise geleneğe daha çok sarılarak modernleşme sürecine tavır almışlardır. Tarihsel çatışma süreci böylece bir kültür mücadelesi biçiminde üst yapısal bir sınırlılıkla ele alınmış; bürokratik, kozmopolit ve ulusal burjuvazinin toplumun zenginlik kaynaklarını ele geçirme, alt sınıfları ise kontrol altında tutmaya yönelik

mücadelelerinden bağımsız olarak incelenmiştir. Türk modernleşme tarihinde toplumsal sınıflar arasındaki karşıtlıkların çoğunlukla bir kültür mücadelesi olarak incelenmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Birinci olarak, sosyolojinin kendisi sınıf çatışmalarının yadsınması üzerine kurulmuş bir bilimdir. Sosyoloji, 19. yüzyılda Avrupa'da siyasal iktidarını alt sınıflar karşısında güvence altına almak isteyen burjuva sınıfının bir çözümleme yöntemi olarak tanımlanabilir. Sosyolojinin klasik yöntemi olan yapısal-işlevselcilik, sınıfsal çelişkilerin "uyum" ve "uzlaşma"yla çözümlenmesini belirleyici ölçüt olarak kabul etmektedir. İkinci neden ise Türkiye'de sınıf çatışmaları olmadığı yolunda tarihsel bir ön kabule dayanmaktadır. 19. yüzyıldan başlayarak Türkiye'de modernleşme sürecini yöneten toplumsal sınıflar, Türkiye'nin "kendine özgü" bir toplum olduğu savından yola çıkarak sınıf çatışmalarını Batı toplumlarına özgü sosyal olgular biçiminde değerlendirmişlerdir. Türkiye tarihinin sosyolojik çözümlemesi üzerine yapılan çalışmalar ise yönetici-güçlü sınıfların bu savlarını benimsemişler, inceledikleri dönemleri sınıfsal-ekonomik boyutlarından yalıtılmış biçimde incelemeye özel bir çaba göstermişlerdir. Merkez-çevre kuramı da bu kapsamdadır (Dursunoğlu, 2016: 1). Oysa resmi tarihin dışında sayılabilecek tarih okumaları, Türkiye'nin sınıf çatışmalarından "muaf" olmadığını, yüzyılları içine alan dinsel ve kültürel çatışmaların, savaşların ve toplumsal değişim hareketlerinin derinliklerinde sınıfsal ve ekonomik renklerin olduğunu kanıtlamaktadır.

Bu makale, Türkiye'nin sınıfsız bir toplum olduğu yolundaki tarihsel ön kabulün reddi üzerine kurulmuştur. Hiç kuşkusuz her toplumun kültürel yapısı ve tarihsel gelişim dinamikleri özgün nitelikler taşımaktadır. Bununla birlikte sosyal bilimlerin çalışma alanı, toplumsal yapıların değişme dinamikleriyle ilgili olarak genellemelere varmaktır. Sınıflı toplum olmak ise Sümer, Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarından başlayarak günümüze kadar olan dönemde toplumsal yapıların ortak bir özelliğidir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında merkez-çevre kuramının Türk modernleşme tarihini sınıfsal bir karşıtlık içinde tartışması, onun önemini arttırmaktadır. Daha önem taşıyan nokta ise Mardin'in söz konusu sınıfsal karşıtlıkları hangi açıdan incelemiş olduğudur. Çelişki kavramı düşünce tarihinde Hegelci ve Marksist açılardan ele alınmıştır. Merkez-çevre kuramının söz konusu yaklaşımlar karşısında nerede durduğu sorusu, 21. yüzyılda canlılığını koruyan bir sorudur. Aşağıdaki bölümlerde

öncelikle diyalektik kavramına ve tarihsel temellerine değinilecek, sonrasında merkez-çevre kuramının Hegelci ve Marksist çözümlene yöntemleri karşısındaki teorik konumu incelenecektir.

Diyalektik Kavramının İçeriği ve Tarihsel Temelleri

Fransızca *dialectique* sözcüğünden gelen diyalektik, çelişme kavramı üzerine kurulu bir kavramdır. Eski Yunanca'da *dialektikê*, karşılıklı konuşma ve karşıt akıl yürütme anlamına gelir. Karşıt kutupların bir araya gelmeleri ve mücadele etmeleri sonucunda maddede bir değişim olmaktadır. Bu nedenle çelişkiler, bütün nesnelere değişiminde ve gelişiminde belirleyici bir önem taşımaktadır. İlk duyulduğunda olumsuz bir çağrışıma sahip olan "karşıtlık" kavramı, değişimlere yol açan belirleyici bir değişkendir. Diyalektik kuramcılara göre doğadaki tüm nesnelere gerçekte karşıtların birliği ve mücadelesini barındırır. Basit bir kaya parçası bile içindeki atomların, moleküllerin hareketinden ya da çeşitli doğa güçlerinin dışarıdan yaptığı değiştirici etkilerden bağımsız düşünülemez. Her tohum, yaşamı ve ölümü birlikte içermektedir. Yine her canlı, biyolojik anlamda varlık ve yokluk mücadelesini içinde barındırır. İşte maddenin temelinde bulunan karşıtlıklar, onun değişiminde belirleyici bir işlev görmektedirler. Değişim ise hiç bitmez, karşıtlıklar uzlaşmaz noktalara ulaştığında madde niteliksel bir değişime uğrar. Bu açıdan bir yok oluştan söz edilemez. Çelişkiler ve karşıtlıklar yeni biçimde madde içindeki değişimin sürmesini sağlar. Bu açıdan bakıldığında zaman durağan, değişmeyen ve karşıtlıklar barındırmayan bir nesne yoktur. Düşünce tarihinde diyalektik, toplumun ve doğanın incelenmesinde bilimsel bir yöntem olarak savunulmuştur. Madde içinde karşıtların birliği ve mücadelesini gören yöntem anlayışının kuramsal temelleri Antik Yunan uygarlığına kadar götürülebilir. Değişimi temel gerçeklik olarak gören Herakleitos, daha da ileri giderek değişimin nedenini karşıtların mücadelesinde arayan bir açıklama biçimi geliştirmişti. Herakleitos, öncelikle Homeros'un "Tanrılar ve insanlar arasında uyumsuzluk bitsin" sözüne karşı çıkmaktadır. "Uyumsuzluk bitsin" gibi bir önermeye karşı çıkmak, okuyucuya bunun yalnızca ortalığı karıştırmak isteyen kötü adamların bir isteği olabileceğini düşündürebilir. Ancak Herakleitos'un mantığının doğru kavranması gerekir. Herakleitos Homeros'a çatışma istediği için değil, çatışmanın evrensel bir doğa yasası olduğu gerçeğinden yola çıkarak karşı çıkmıştır. Ona göre uyumsuzluğun bittiği yerde her şey bitecektir.

İlerleme ve değişme olmayacaktır. Çünkü her şey kavgadan yapılmıştır. Karşıtlar kendi içlerinde birliktelik, bir düzen oluştururlar. Her şey kavgayla olur. Adalet bile kavga içinde gelişir (Timuçin, 2016:199). Öyleyse çelişkiler, tarihin itici gücüdür. Herakleitos'un bu yaklaşımı, onu diyalektik bakış açısının kuramsal öncüsü durumuna getirmiştir.

Herakleitos'tan sonra diyalektik yöntem anlayışının en açık temsilcisi 18. yüzyılda Alman aydınlanmasının en belirgin temsilcilerinden Friedrich Hegel'dir. Hegel'e göre çelişki ya da karşıtların birbirlerini etkilemesi, her kendi kendine hareketin temel ilkesidir (Malinin, 1979: 39). Zihnimizdeki her kavram, karşıtlarıyla birlikte vardır. Kötü olmasaydı, iyi olmazdı; soğuk olmasaydı, sıcak olmazdı. Acı ve haz duyuları da böyledir. Ölüm ve yaşam, erkek ve kadın, sevgi ve nefret, varlık ve yokluk... Örnekler çoğaltılabilir. Böylece Hegel'in ayırt edici özelliklerinden birincisi evreni diyalektik bir işleyiş içinde görmesidir. Diyalektik kuramcılarının bu bakış açıları çatışma isteği ya da kavga ortamlarını sevmelerinden ileri gelmez. Evrende karşıtlıklara dayalı bir düzen görmelerinden kaynaklanır.

Hegel'de Düşünce Kaynaklı Çelişkiler

Daha önce Herakleitos'un saptamış olduğu gibi Hegel de evrende çelişkilere çatışmaya, karşıtların birliğine dayalı bir düzen görmektedir. Daha ilgi çekici olan ikinci özellik ise evreni diyalektik bir süreç içinde kavramış olmasına karşın onu düşüncenin bir ürünü olarak değerlendirmiş olmasıdır (Cevizci, 2009:829). Benzer deyişle Hegel'e göre madde bilincin, onun evrensel bir ruh olarak gördüğü soyut bir gerçekliğin ürünüdür. Dünya, akla dayalı bir tasarımdır. Çatışma ve çelişkiler zihindedir. Duyup gördüğümüz, dokunup algıladığımız nesnel gerçeklik, ruh ya da bilinç tarafından oluşturulup düzenlenmiştir. Nesnel gerçeklik, bilinçten bağımsız değil, bilincin bir ürünüdür (Hegel, 2011:150; Hegel, 2016:34). Bu yöntem kapsamında somutlamalar yapmak için çok sayıda örnek verilebilir. Örneğin Hegelci bakış açısından yaklaşıldığında tarih güçlü komutanların, çok zeki insanların irade ve kudretiyle yazılır. İnsanları biçimlendiren toplumsal gerçeklik değildir. İnsanlar kendi gerçekliklerini kendi düşünceleriyle ya da istekleriyle belirlerler. Suç gibi toplumsal olgular nesnel gerçekliğin değil, öncelikle tanrısal bir iradenin ya da suçlunun kendi seçimlerinin ürünleridir. Söz konusu örneklerin ortak özelliği, toplumsal gerçekliği bilincin bir ürünü olarak görmeleridir. Hegel'in diyalektik yöntemi diğer materyalist kuramcılar

tarafından 18. yüzyılın en bilimsel bakış açısı olarak değerlendirilmesine karşın, maddeyi bilincin bir ürünü olarak yorumlaması idealist ve çürük bir yaklaşım olarak görülmüştür. Gerçekten de Hegel'in yöntem anlayışı evrendeki diyalektik işleyişi sezmiş olmasına karşın, yaratılış teorisine dayanan bütün semavi dinler ve onların söylemleriyle kesin bir uyum içinde görülebilir.

Diyalektik Materyalist Kuramda Madde Kaynaklı Çelişkiler

Hegelci diyalektiğe yönelik eleştirilerin merkezimde Marksizm ya da diyalektik materyalizm bulunur. Karşıtların birliği, mücadelesi ve değişim kavramları üzerinde biçimlenmiş olan diyalektik materyalizmin Hegelci diyalektikten önemli ölçüde beslendiğini kabul etmek gerekir. Bununla birlikte Marks, değişmeye neden olan çatışmanın düşüncede değil, doğada ya da maddede olduğunu vurgulamaktadır. Varlığın temelinde Hegel'in ileri sürmüş olduğu gibi ruh ya da bilinç değil, madde vardır. Madde, bizim ruhumuzdan bağımsız bir dış gerçekliktir. Bilincimiz dış dünyayı şekillendirmez, dış dünya bilincimizi şekillendirir. Örneğin bir işçi, işçi gibi düşündüğü için işçi olmuş değildir; işçi olduğu için öyle düşünmektedir. Başka bir örnek, toplumsal yapı içinde ezilen bir konumdaysak, eşitlik bilincini savunan genellikle bizler oluruz. Ya da çıkarlarımız ve gelir kaynaklarımız yerindeyse düzen ve durağanlık düşüncesine daha yatkın oluruz. Sevdiğimiz birisi varsa romantik şarkılardan daha çok keyif alırız. Son bir örnek olarak, tatil planları yapmamız öncelikle paramızın olmasına bağlıdır. Durum böyle olunca Marks, Hegel'deki çelişkiler ve değişim bağlantısını insanlık tarihinin gelişme yasası olarak görmüştür. Fakat çelişkilerin ruh ya da bilinçte değil, doğada ve toplumsal gerçeklikte olduğunu vurgulayarak "baş aşağı" durduğunu ileri sürdüğü Hegel diyalektiğini ayakları üzerine oturttuğunu belirtmiştir. Tarihsel materyalizm ise Marks'ın söz konusu diyalektik çözümlemesinden doğmaktadır.

Tarihsel Materyalist Kuramda Madde Kaynaklı Çelişkiler

Diyalektik materyalizmin felsefi plandan toplumsal-tarihsel yapı çözümlemelerine uyarlanmış biçimi tarihsel materyalizmdir. Marks ve Engels'e göre toplumsal yapı, çıkarları birbirinin karşısında bulunan toplumsal sınıflardan oluşur. Tarih, toplumsal sınıflar arasındaki çelişki ve mücadelelerin tarihidir. Ancak sınıflar arasındaki çelişkiler yaşam tarzı, dünya görüşü ya da felsefi inanışlar arasında

değil, ekonomik merkezlidir. Gerçek mücadele, toplumsal yapıdaki zenginlikleri kendi denetimleri altında tutmak içindir. Üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran sınıflar, gerçekte bütün toplumsal yapının denetimini kendi ellerinde tutarlar. Edebiyat, din, siyaset, eğitim gibi üst yapı kurumları, gerçekte sınıfsal içerikli belirleyici bir zemine dayanmaktadır (Malinin, 1979:51; Politzer, 1999:189). Görüldüğü gibi tarihsel materyalizm, toplumsal yapıda değişime kapı aralayacak karşıtlık ya da çelişkileri din ve gelenek gibi üst yapı kurumları üzerinden değil, ekonomik ve sınıfsal bir temelde açıklamaktadır. Örneğin tarihsel materyalizme modern dünyada en geniş toplum kesimlerini oluşturan işçi ve köylüler kendi inancı ve değerlerini yönetici üst sınıflara ya da toplumsal değerler alanına kabul ettirerek değil, fabrikalar, bankalar, madenler ve tarlalar gibi üretim araçlarının mülkiyetini onlardan alarak "merkez" üzerinde gerçek bir iktidar oluşturabilirler. Mardin'in merkez-çevre kuramı bu açıdan tarihsel materyalist kuramın oldukça uzağında, Hegelci diyalektik yöntemin ise çok yakınında gösterilebilir.

Çevre-Merkez Kuramı ve Hegelci Diyalektik Arasındaki Benzerlikler

Hegelci diyalektik yöntem 20. yüzyıldaki bazı sosyolojik incelemelerde kullanım alanı bulmuştur. Örneğin 18. ve 21. yüzyıllar arasında Türkiye'deki toplumsal değişme sürecini incelemiş olan Şerif Mardin, iki yüz yıllık tarihsel süreç içinde çatışma olgusuna odaklanmıştır. Mardin'in çevre-merkez teorisi birinci olarak, toplumsal değişimin belirleyici dinamiği olarak 18. yüzyıl sonrası yönetici bürokratik kadro ile köylülük-kasabalıktan oluşan çevre arasındaki çelişmeleri öne çıkartmaktadır. Bununla birlikte teori, toplumsal yapıda merkez ve çevre arasındaki çatışmayı üst yapısal boyutlarıyla ele almıştır. Mardin'e göre bu dönemde toplumsal yapıdaki değişim gerçekten de bir çatışma sürecinden kaynaklanır. Ancak Mardin'in sözünü etmiş olduğu değişim süreci, Marks'ın saptamış olduğu biçimiyle toplumun maddi çelişkilerinden değil, geleneksel yapı ile laik değerler gibi zihinsel-düşünsel değerleri temsil eden kavramlar arasında yaşanmıştır. Örneğin merkez-çevre kuramında Jön Türklerle birlikte yönetici bürokratik sınıfın taşraya yönelik kuşkucu ve öteleyici tutumu ile Batı hayranlığının altı çizilmektedir. Mardin'e göre yönetici bürokrasinin 18. yüzyıl sonrasındaki laik siyaseti, Osmanlı devletinin geleneğe dayalı tarihsel temellerinden köklü bir kopuş anlamına gelmektedir. Merkezin gelenekten uzaklaşmasının en belirgin sonucu, alt sınıflardan

oluşan çevre ile yönetici sınıfların arasının açılmasıdır. Bu karşıtlar mücadelesinde en sonunda çevrenin geleneksel değerleri laik siyaseti yenmiş ve onu geriletmiştir (Mardin, 2017: 49-77). Konuya ilişkin olarak 21. yüzyılın başında yayımlanan bazı makaleler, Adalet ve Kalkınma Partisi'ni geleneksel değerlerin sürdürücüsü olduğu için çevrenin bir temsilcisi olarak görmüşler, sonrasında bu siyasi partinin 2002 ve 2011 yıllarındaki seçim başarılarını çevrenin merkeze yerleşmesi olarak değerlendirmişlerdir (Tuncel ve Gündoğmuş, 2012: 140). Görüldüğü gibi Mardin'in saptamaları, Türkiye'de toplumsal değişimin kaynağında yine bir çatışma süreci saptamış olmakla birlikte, söz konusu çatışmayı madde alanında değil, Hegelci bir yöntem anlayışıyla değer-düşünce-gelenek alanları merkezinde çözümlenmiştir.

Çevre-Merkez Kuramı ve Tarihsel Materyalizm Kuramı Arasındaki Karşıtlıklar

Gerçekten de Mardin'in kuramını doğrulayacak biçimde 2002 yılından başlayarak alt sınıflardan oluşan geniş toplum kesimleri, kendilerini siyasi iktidara yerleşmiş olarak görmektedirler. Bu dönemden başlayarak günümüze kadar olan 16 yıllık kesintisiz süreçte Adalet ve Kalkınma Partisi'nin destek aldığı toplum kesimlerinin ağırlıklı olarak köy ve kasaba kökenli, düşük ve orta seviye gelire sahip, lise düzeyinin altında bir eğitim düzeyinde bulunması çevrenin merkez üzerinde bir güç kazandığını güçlü biçimde hissettiğini kanıtlamaktadır (Uncu, 2018:16). Bununla birlikte merkez-çevre teorisinde konuya madde alanından bakılacak olsaydı, 21. yüzyılda çevrenin merkez üzerinde egemenlik kurması için onun üzerinde geleneği yeniden egemen kılması değil, öncelikle onun ekonomik kaynaklarının yönetimini ele geçirip yeniden düzenlemiş olması gerekirdi. Tarihsel materyalist bir çözümlenmeye göre birinci olarak toplumsal değişimin kaynağında değer, gelenek ve beklentiler arasındaki çekişmeler değil, toplumun mülkiyet ilişkilerindeki çatışmalar yatmaktadır. İkinci olarak çevrenin merkez üzerinde bir iktidar kurması toplumsal yapıda üretim araçlarını oluşturan fabrikalar, tarlalar, şirketler, hava-karadeniz ulaşımının mülkiyetinin alt sınıfların kontrolüne geçmesiyle gerçekleşebilecektir. Oysa Şerif Mardin, merkez-çevre kuramında mülkiyet ilişkileri konusuna kesinlikle değinmediği gibi, iki yüz yıllık Türk modernleşmesi tarihi boyunca alt sınıflar yararına bir mülkiyet düzenlemesiyle kesinlikle karşılaşmaz.

Sonuç

Böyle bir durumda merkez-çevre kuramı şu açılardan tanımlanabilir. İlk olarak merkez-çevre kuramı Türk modernleşmesini sınıfsal bir zeminde çözümlenme girişimidir. Bu tarihsel sürecin çelişki ve karşıtlık kavramları üzerinden çözümlenmesi, aynı konuyu inceleyen 20. yüzyıldaki diğer araştırmalar arasında ona özgün bir sosyolojik içerik kazandırmıştır. Bununla birlikte merkez-çevre kuramının ikinci bir özelliği, merkez ve çevre arasındaki söz konusu çelişkilerin üst yapısal bir sınırlılıkla ele alınmış olmasıdır. Mardin'e göre "köy ve kent" ya da "halk ile yöneticiler" arasında yaşanan çelişki, bir kültür mücadelesi olmuştur. Kuramın iskeleti üst yapısal bir çelişkiyle sınırlı olunca, çevrenin merkez üzerindeki iktidar başarısı kaçınılmaz olarak geleneğin yeniden bürokrasiyle egemen olmasıyla ya da geleneğin yeniden yöneticiler, aydınlar ve halk arasında uzlaşılan bir olgu durumuna gelmesiyle açıklanmıştır. Gerçekten de Türkiye'de 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra geleneği merkeze koyan siyasi partilerin iktidar olması çevrenin bir başarısı olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemden sonra çevrenin kendisini yeniden iktidarın bir parçası saymasına karşılık gündeme yeni sorular gelmektedir. Bu sorular şöyle özetlenip somutlaştırılabilir: Geleneğin kendisini merkeze kabul ettirmesi, gerçekten de çevrenin bir iktidarı sayılabilir mi? Türk modernleşmesinin bugünü de içine alan tarihsel süreci içinde alt sınıflar, siyasal ve ekonomik açıdan iktidar olmuşlar mıdır?

Kaynaklar

- Cevzici, A. *Felsefe Tarihi, Thales'ten Baudrillard'a*, İstanbul: Say Yayınları, 2009
- Dursunoğlu, İ. "Türk Siyasi Hayatında Merkez-Çevre İkilemi", *International Journal of Academic Values Studies*, Cilt:2, 2016.
- Hegel, G. W. *Tarihte Akıl*, (Çeviren: Önay Sözer), İstanbul, Kalcı Yayınları, 2011.
- Hegel, G. W. (2016). *Tarih Felsefesi*, (Çeviren: Yusuf Kaplan), İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2016.
- Malinin, V. A. *Marksçı-Leninçi Felsefenin Temelleri*, (Çeviren: Caner Ertuna), Cilt:1, İstanbul: Konuk Yayınları, 1979.
- Mardin, Ş. *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Timuçin, A. *Düşünce Tarihi*, Cilt:1, İstanbul: Bulut Yayınları, 2016.

Politzer, G. (1999). *Felsefenin Başlangıç İlkeleri*, (Çeviren: Sevim Belli), Ankara: Sol Yayınları, 1999.

Tuncel, G. ve B. Gündoğmuş . "Türkiye Siyasetinde Merkez-Çevrenin Dönüşümü ve Geleneksel Merkezin Konumlanma Sorunu", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı:3, 2012

Uncu, Baran Alp. "Seçmen Kümeleri-AK Parti Seçmenleri" (21.06.2019). konda.com.tr/wp-content/uploads/2018/05/KONDA_SecmenKumeleri_AkParti_Secmenleri_Mayıs2018.pdf

EVALUATION OF THE “CENTER-PERIPHERY” THEORY OF ŞERİF MARDİN WITHIN THE SCOPE OF HEGELIAN AND MARXIST DIALECTIC

Mehmet Devrim TOPSES

Abstract

The center-periphery theory, which analyzes the post-19th century modernization process of Turkey, has two main distinguishing features. The first is that the historical process in question is explained using the concepts of “contradiction” and “conflict.” This attitude allows us to see the center-periphery theory in a dialectical method approach. The explanation of Turkish modernization through a dialectical method approach is an original attempt. However, the Mardin’s dialectic is not a Marxist but a Hegelian dialectic. He discusses the contradictions between the low classes and the high bureaucracy in Turkey in terms of culture and tradition. When the social change process in Turkey is evaluated in terms of the center-periphery theory, the cultural-traditional values of the periphery established superiority over the secular politics of the center and made it regress. Although Mardin, in his own theory, makes mention of the triumph of the periphery over the center, this does not necessarily mean that the periphery, which is composed of large segments of the society, establish an economic and class power over the center. Although the low classes made the bureaucracy accept the tradition, they still remained as the low classes. This situation necessitates the center-periphery theory to be discussed through a comparison with Marxist dialectic. The purpose of this study is to discuss the center-periphery theory through a Marxist critique.

Keywords: Turkish modernization, Turkish sociologists, Historical Materialism, Social Change, Culture